

Visdonk, een historische schets van het landschap

Visdonk geprojecteerd op Adan kaart ca 1785.
Het Snolleveld nog in zijn volle omvang aanwezig.

Inhoud

Vorming van het Brabantse land	4
Veenontwikkeling bij Visdonk	6
Veenexploitatie en zijn sporen in het landschap	8
Nog lange tijd veel woeste gronden	10
Landgoed Visdonk, de 18e eeuw	11
Visdonk in de 19e eeuw	14
Ontwikkeling in de 20e eeuw	17
Bodem Visdonk en omgeving	20
Ontwikkeling Brabantse bos, een parallel met Visdonk	21

Toon Laro, Roosendaal 13 april 2025

Vorming van het Brabantse land

De ondergrond van onze bodem is gevormd in het Pleistoceen. Een zeer lang tijdperk van 2.000.000 jaar geleden tot ca. 10.000 jaar geleden. We kunnen het landschap in die periode voorstellen als een waddegebied waarin enkele grote rivieren uitmondten. Afzettingen van kleinere en grote kleilagen in een zandige omgeving. De hoogte verschillen zijn bepalend geweest voor vorming van onze rivieren en beekdalen.

Voor het ontstaan van de bodem van Noord Brabant is vooral het tijdvak na het einde van het Weichselien, van belang. Deze laatste ijstijd dateert van ongeveer 116.000 tot 11.000 v.c. De laatste 10.000 jaar van het Weichselien is een periode van felle koude. Op veel plaatsen in de onbegroeide beddingen van de grote rivieren waait zand op. Zo vormen zich riviervuilen, of 'donken'. In laagten sletten beken uit. We moeten bedenken dat de kustlijn tot aan het noorden van Roosendaal liep, wat tot de eerste inpolderingen zo is gebleven.

Zeespiegelrijzing had ook een gelijkmatige stijging van het grondwaterpeil tot gevolg, waardoor veenvorming kon plaatsvinden op de kale zandbodem van de kust en de riviervalleien. Er lagen natte afgesloten moerassen achter strandwallen, waardoor zich in grote delen van Nederland veen kon ontwikkelen¹⁾.

Sinds de mens op het landschap begon in te grijpen en er een geleidelijke ontbossing plaats vond, trad een langzame afspoeling van de hogere gronden op. De beken en riviertjes voerden dit materiaal stroomafwaarts, om het in de dalen opnieuw af te zetten. Boven op het nog aanwezige veenpakket werd daardoor zand en leem afgezet. De afzettingen hebben samen veelal een dikte van 50 tot 100 cm; in oude stroombeddingen kunnen ze echter 3 a 4 m dik zijn.

Rond 650, koloniseerden Frankische stammen het zuiden de zandgronden van Midden en Oost Brabant. De zandgronden in het westen, ten zuiden van Roosendaal en Bergen op Zoom, bleven voorlopig

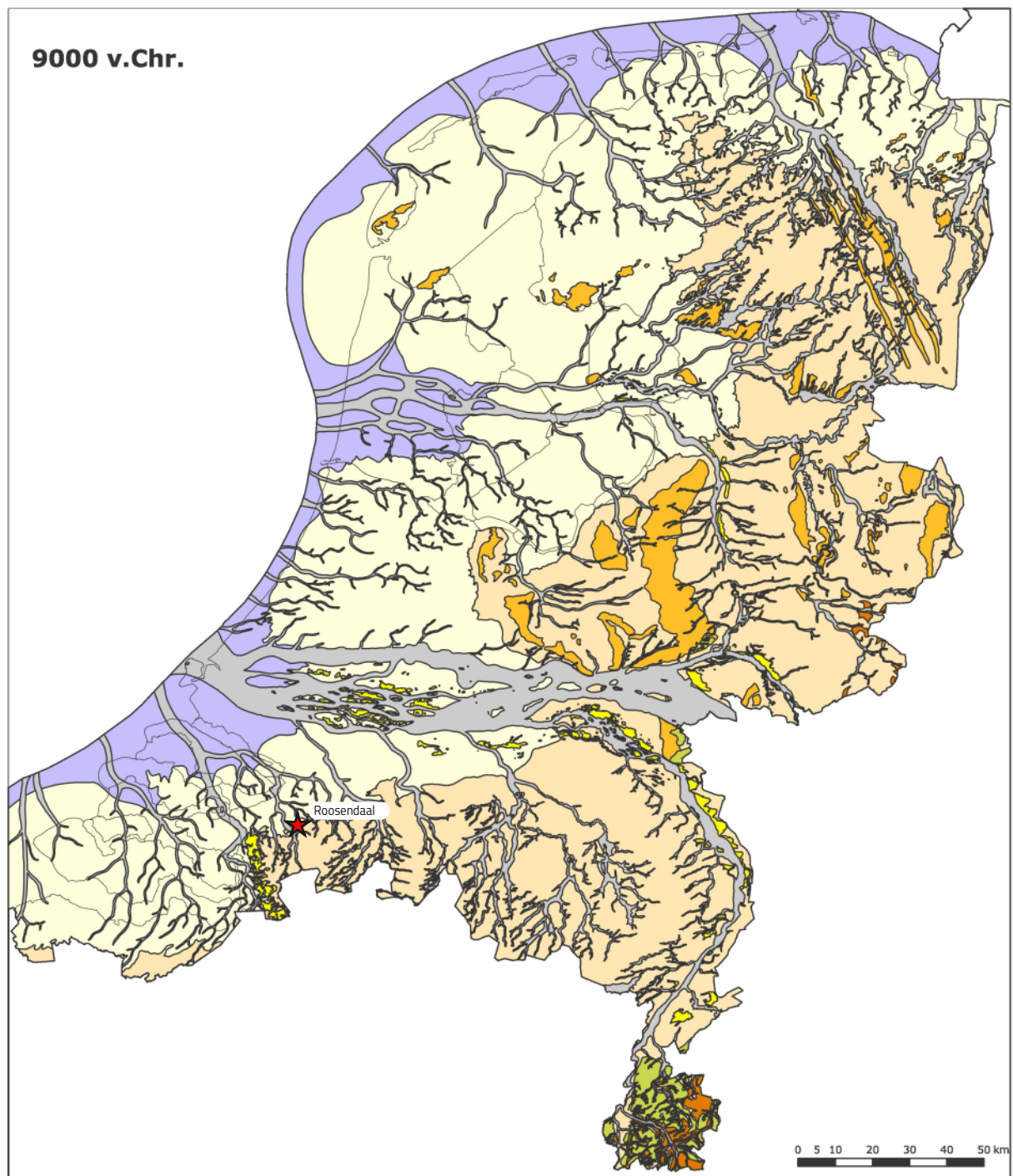
vrijwel onontgonnen omdat het overgrote deel ervan door de aanwezigheid van uitgestrekte veenmoerassen onbewoonbaar was. Riviertjes als de Dommel, de Aa, de Mark en de Weerij, die verder naar het oosten aantrekkelijke vestigingsplaatsen boden, ontbraken in dit gedeelte van de Brabantse zandgronden, met uitzondering van de Molenbeek waar dan ook de oude vestiging Nispen ligt, die aansluit op een klein complex oude nederzettingen op wat thans Belgisch grondgebied is.²⁾

In de periode vanaf 2000-1000 jaar geleden neemt de invloed van de mens sterk toe en de invloed van geologische processen af. Vanaf de Middeleeuwen is in het zuidwesten veen ontgonnen en de bodem in cultuur gebracht. Sommige delen zijn aan hun lot over gelaten en ontwikkelden zich weer tot heide of woeste gronden. Dit heeft tot relatief grote activiteit in het West Brabantse landschap geleid, waarvan we nu het verloop van turfvaarten terug vinden. Leenders geeft in zijn boek "Verdwenen Venen" aan waar het veen is afgegraven en die leidde tot laagtes waar deze voorheen niet waren, zoals in de Zoek en het Snollevan. De huidige structuur en verschijningsvorm van het landschap ontstaat in die periode.

Tot begin 19e eeuw blijft het landschap verder vrijwel ongemoeid. Daarin komt pas verandering als in de loop van de 19e eeuw de landelijke netwerken van verharde wegen, een wijdvertakt kanalsysteem en de spoorwegen worden aangelegd. Ook de bevolking en de verstedelijking begint dan sterk toe te nemen. Het Nederlandse natuurlandschap is inmiddels veranderd in een cultuurlandschap.

¹⁾ Een aantal doorbraken van de strandwal had tot gevolg dat over het veen klei werd afgezet. Het veen werd door de vloed- en ebstromen afgebroken en de vorming van krekens zorgden voor ontwatering waardoor het veen inklinkt en nieuwe afzettingen een kans kregen. Geologen noemen deze afzettingen "Duinkerken" met een volgnummer "I", "II" of "III". Deze overstromingen begonnen ongeveer 4500 v.c. Vanaf ongeveer 3.000 jaar v. Chr. tot ca. 400 jaar n. Chr. werd de veengroei weinig gestoord. Tot en met de 10e eeuw heeft de zee kans gezien nieuwe klei afzettingen aan te brengen. Vanaf deze periode zijn steeds meer zeekeringen aangelegd. Deze afzettingen hebben uiteraard geen directe invloed gehad op de bodemvorming van hogere delen.

²⁾ J. Hendriks, Spectrum Atlas van de Nederlandse Landschappen (1979)

Pleistoceen landschap

- Pleistocene zandgebieden, beneden 16 m. -NAP
- Pleistocene zandgebieden, beneden 16 en 0 m. -NAP
- Pleistocene zandgebieden, boven 0 m. NAP
- Riviervlakten en beekdalen
- Rivierduinen
- Lössgebied
- Stuwwallen, gestuwde keileem en door stromend landijs gemodelleerde ruggen en dalen
- Gebieden met Tertiaire en oudere afzettingen

De laatste 1000 jaar van het Weichselien (ca. 116.000-11.000 VC) is een periode van felle koude. Op veel plaatsen in de onbegroeide beddingen van de grote rivieren waait zand op. Zo vormen zich rivierduinen, of 'donken' in een waddenachtig gebied.

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, TNO en Deltares | 2022